

Caring for Cemeteries After the War

(1) תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ב דף פא טור ב ה"ד

אין מפנין את המת ואת העצמות מקבר מכובד ולא מבזוי למכובד אין צורך לומר מן המכובד לבזוי ובתוך שלו אפילו מן המכובד לבזוי ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו

(2) ש"ך יורה דעה סימן שסג ס"ק א

אין מפנין כו' - הטעם שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מיום הדין וזכר לדבר ישנתי אזי ינוח לי ובשמואל הוא אומר למה הרגזתני להעלות וגו':

(3) חזון איש יו"ד ר"ח - ה'

... ואיסור פנוי עי' בב"י ובאחרונים ועוד שאסור להניחו בלא קבורה אף שעה אחת אחר הלנה וכש"כ לבטל הקבורה כי הקבורה כבודו ובין החיים ניוול הוא לו ואף לפתות הקבר אסור כמבואר בשו"ע ס"ז

(4) שו"ת אגרות משה חלק יו"ד א סימן רמב

איסור פנוי המת הוא גם מצד שהוא ניוול המת כמפורש בב"ב דף קנ"ד

(5) ספר אור זרוע ח"ב - הלכות אבילות סימן תכ

והיכא שנקבר המת כבר פירשנו לעיל שאין מפנין אותו אפילו מקבר בזוי לקבר מכובד אא"כ תוך שלו מפנין אותו אפילו ממכובד לבזוי. והא דתנן פ"ק דמו"ק ועוד אר"מ מלקט אדם עצמות אביו ואמו מפני ששמחה היא לו ופירש"י זצ"ל כדי לקוברו במקום אחר הגון אין לפרש דהיינו ממכובד למכובד יותר מזה אלא כגון שלא היה משתמר היטב בזה הקבר ויש לחוש שמא יוציאוהו או שמא יכנסו מים לתוך קברו ...

(6) שולחן ערוך יורה דעה סימן שסג סעיף א

א אין מפנין המת והעצמות, לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מבזוי למכובד, ואצ"ל ממכובד לבזוי. ובתוך שלו, אפילו ממכובד לבזוי, מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו. וכן כדי לקוברו בארץ ישראל, מותר. ואם נתנוהו שם על מנת לפנותו, מותר בכל ענין. ואם אינו משתמר בזה הקבר, שיש לחוש שמא יוציאוהו עובדי כוכבים, או שיכנסו בו מים, או שהוא קבר הנמצא, מצוה לפנותו.

(7) מעמק הבכא / סימן ד

א"ה, בימים שלאחרי המלחמה, כששארית הפליטה של בכור שבטי ישראל, של יהדות פולין, כשהאודים המוצלים מאשי טרבלינקא ובלז'ץ, אשבנצים ומידנק חזרו אחד מעיר ושנים ממשפחה, לארץ מולדתם פולין עטופי אבל ללא ניחומים, חנוקי סיוט זכרונות מזעזעים, אז העם הפולני קיבל אותם לא בסבר פנים יפות, האם, המולדת לא שלחה זרועותיה לקראת בניה שביה, בשאלה זו של "מה! עוד נשארנו כ"כ יהודים" קיבלו אותם הפולנים האדוקים, אלו המתפללים למלכות שמים שלא התביישו בימי הכיבוש לסחוט מפליטי הגיטאות את פרוטותיהם האחרונות, לפשוט את כותנתם האחרונה ולהחזירם לידי הגיסטפו להמיתם, כעת כשרואים שעוד נשאר שריד לשבט הזה תמהים ושואלים "מאין הם באו" וחיי יהודים בעיירות הקטנות היה הפקר לכל רשע ופושע, והיהודים הללו התישבו ברובם הגדול בעיירות הגדולות כמו ורשה לודז' ובשליזיה, וכך נתרוקנו עיירות שפעם היוו את בית יוצרו של עמנו קוצק וגור, סנץ ורופשיץ, זמושץ' ובילגוריי, עיירות אלו שהיו פעם אכסניות לתורה ולחסידות, קריות נאמנות שאוירן ספוג הי' קולות רון וצלילי תורה נחסלו לבלי שוב.

ודאגתם של בני העיירות הללו היא: מה לעשות עם בית הקברות ששם שוכנים זה דורות גדולי התורה ומנהיגי האומה, האם לעזוב אותם ככה כמו שהם, הלא סוף סוף יבואו לידי בזיון, לא רק ע"י אלה רשעי הלב וטפילי אדם מתועבים, תני-אדם ושוחרי טרף, המחטטים בבתי קברות ישראל לא רק במחנות מות אלא גם בכל מקום ששם נקברו יהודים ש"אוצרות קרח היו להם" מגרדים ומחטטים הם במעי החורבות והקברים ומחפשים שם מטמונים, ומטרידים מרגוע משוכני עפר.

וזכורני בעת בקורו של מרן רבן של ישראל כב' הרב הראשי הגרי"א הרצוג שליט"א בפולין כשעברנו מלודז' לורשה דרך סוכטשוב, אמר מרן שליט"א שברצונו לבקר את ביה"ק איפה שנטמן הגאון ציס"ע ר' אברהמלי זצ"ל חתנו של האדמו"ר מקוצק ז"ל וכשעמדנו

על קברו של אותו צדיק שאת עצמותיו הקדושות פינו וחטטו משם, אז עיני כולנו זלגו דמעות.

אבל גם אלו טובי הגויים שנוגה הזהב לא סינוור את עיניהם, אבל הלא לא יתנו שכברת אדמה טובה תהיה שממה, ובודאי יחרשו שם או ירעו שם את בהמתם ובזיון המת יבוא בודאי כאן כיון שבעיירות אלו לא נמצא אף יהודי אחד.

והנה בהרובשוב מקום ששימשתי כסגן האב"ד הוא חותני הגה"צ מהר"י וורטהיים ז"ל עשו כדבר הזה והוא: בימי הכיבוש תקנו הגרמנים ימ"ש כביש ראשי מחלם לזמושץ דרך הרובשוב ולכן לקחו את החלק המזרחי של בית החיים והרסו אהלי צדיקים ששכבו שם כמו אוהלו של הרב הצדיק האדמו"ר רבי יעקב ארי' זצ"ל בנו של המגיד מטריסק זצ"ל ואוהלו של זקני הרב הצדיק רבי אליעזר ז"ל אבד"ק אוסטילה ועוד, ועל קבריהם בנו כביש שעליו עברו קלגסי הרשע ימ"ש, ואחרי השחרור עלה בידי היהודים המעטים שחזרו שמה, לפנות את עצמות הקדושים מתחת הכביש וקברו אותם בבית הקברות שנשאר עדיין, אבל גם בית הקברות שנשאר, משתרע על שטח של קילומטר ויותר, והדבר ברור שמקום קדוש זה יהפך למקום מרעה לבהמות של טובי הגויים, והעצה היחידה היא לצבור את העצמות למקום לא גדול אחד ולבנות על אותו מקום קדוש גדר ובנין של אבן וברזל והעצמות הקדושות ימצאו מנוח להם.

ובכן שאלתם ובקשתם היא להורות להם את המעשה אשר יעשו, ואמרתי אני אלך אל רועי ישראל והם יורונו את הדרך בו נלך. והנה יש בזה שני דברים: א) איסור פנוי המת שבטור וש"ע סימן שס"ג ביו"ד וטעם האיסור בזה לפי שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מיום הדין וזכר לדבר ישנתי אז ינוח לי (איוב ג') וכן בשמואל (שמואל א' כ"ח) הוא אומר למה הרגזתני לעלות.

... והנה מדברי הג"א הנ"ל נראה דביש חשש בזיון המתים ע"י האינם יהודים, אף לפני שנתעכל הבשר מותר לפנות, שהרי שם משוה הני תרי דיני, היינו היכא שמוליכים אותו לקבר אבותיו, והיכא שיש חשש בזיון ע"י הנכרים, שהרי הם כחדא נינהו. . .

ונחזור לעניינינו דבספק אם יבוא לידי בזיון יכול להיות שאין היתר לפנות המת אבל כאן בנדון דידן כיון שאין בזה צל של ספק שהקברים לא יבואו לידי בזיון ולכן לא רק שיש היתר אלא אך גם מחוייבים לפנותם

8) שו"ת שרידי אש חלק ב סימן קג

בית - קברות יהודי בעיר שנתרוקנה מיושבי היהודים, ורוב שדה בית הקברות כבר נלקח ע"י עכו"ם השכנים לבית הקברות, שמשתמשים בו לצרכי חרישה וזריעה, ונשתייר רק חלק קטן, ובחלק זה יש רק קבר אחד, ועכשיו רוצה הממשלה לקנות את השדה הנשאר. והשאלה היא, מה יש לעשות בזה?

פשיטא שמצוה לפנות את הקבר הניכר ולהוליך את העצמות לבית - קברות יהודי בעיר הסמוכה, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' שס"ג סע' א', שכתוב שם: "ואם אינו משתמר בזה הקבר, שיש לחוש שמא יוציאוהו עכו"ם או שיכנסו בו מים וכו' מצוה לפנותו". וכאן הרי יש מקום לחשש זה, שהרי רואים אנו שהעכו"ם השכנים כבר החזיקו בשדה זה לצורך חרישה וזריעה וסופם ליטול גם החלק הנשאר ולסתור את הקבר ולהשליך את העצמות.

9) מעמק הבכא / הרב חרל"פ

{תשובתו הרמה של כב' מרן הגאון ציס"ע מהרי"ם חרל"פ שליט"א, ראש ישיבות מרכז הרב ובית זבול.} ב"ה יום צום העשירי שיהפך לטובה תש"ח ירושלים עיה"ק.

מעלת כבוד ידי"נ הרב הגאון אוצר התורה והיראה שלשלת היוחסין בנן של קדושים הדואג על צרת עם קדשינו מוהר"ר שמעון אפרתי שליט"א. . . .

ומה מאד יהמו מעי על רבבות עם קדושים בני אל חי שהם כדומן על פני השדה בארצות הנכר. ואשר דמם צועקים אלינו מן האדמה להעלותם לארץ קדושתנו להביאם אל המנוחה, וראוי מאד להוציא זה אל הפועל ולקברם בהמון ויום ההוא של קבורת עצמותיהם הקדושות ינהגו כל ישראל אבלות באותו יום וגם יקבעו יום זה ליום האבל גם להבא, כמו שהיינו כולנו יתומים שלהם, ויחד יאמרו קדיש לעורר כל הרקיעים למען ירא ה' וישפוט ויחוס על עם קדשו לשלם להם נחומים ולסמכם בבנין שלם.

ידי"נ הכותב בידים רועדות, יעקב משה חרל"פ.

10) שולחן ערוך חושן משפט סימן שסו סעיף ב

הרועים והגבאים והמוכסים, תשובתן קשה מפני שגזלו את הרבים ואין יודעים למי יחזרו, לפיכך יעשו בו צרכי רבים, כגון בורות

Caring for Cemeteries After the War

שיחין ומערות. הגה: גולן שהחזיר, אם צריך דעת בעלים, דינו כמו בגנב (טור ס"ג). ועיין לעיל סימן ש"ה.

11 ערוך השולחן חושן משפט סימן שסו

סעיף ג

אמרו חז"ל דהרועים והמוכסים תשובתן קשה מפני שסתמן גוזלים את הרבים ואין יודעים למי יחזירו לפיכך אמרו חכמים שיעשו בהגזילות צרכי רבים כגון בורות שיחין ומערות ותקוני דרכים ומרחצאות וכיוצא באלו דגם הנגזלים יהנו מזה אבל מחילה לא שייך בהם דהא אין מי שיודע אם גזלו אם לאו וכשיעשה צרכי רבים יסבב ה' שכל אחד מהנגזלים או מיורשיהם יהנה כפי ערך גזילתו ושימחלו לו והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים ורועים היינו כשרועים בהמות שלהם אבל כשרועים בהמות אחרים אינם בחזקת גזלנים דאין אדם חוטא ולא לו:

סעיף ד

יראה לי דאע"פ שאם ביכולת ב"ד לכוף לגזלן שיחזיר גזילתו כופין אותו מ"מ בגוזלי רבים אין כופין אותם לעשות צרכי רבים דהא לאו השבה מעליא היא אלא דאם מתעורר בעצמו לעשות תשובה אומרים לו עשה בהם צרכי רבים כי א"א לתקן באופן אחר ולא שב"ד יכופו לזה ובס"ל שנה"ה נתבאר אופן החזרה בגנב אם צריך דעת בעלים וכל הדיינים נוהגים גם בגזלן אך עיקר דין דעת בעלים לא שייך בגזלן כל כך דהא הנגזל יודע מהגזילה ברוב גזילות [סמ"ע]:

12 שו"ת חלקת יעקב חו"מ סימן טז

איש אחד מסר בשעתו, שנות המלחמה העולמית לחברו אלף דולר בפקדון, ומני אז נאבד זכרו של המפקיד, אף לאחר מודעות בהעתונות לחפשו, אותו או יורשיו, ואין קול ואין קשב. הנפקד הנ"ל ידדו של כת"ה, הציע לכת"ה, בידעו שעוסק בהוצאות כתבי יד מרבנים גדולים ות"ח שנקטפו על קידוש השם ע"י הרוצחים ימ"ש, הי"ד, להעלות זכרונם בח"ת שלהם, ושיהי' שפתותם דובבות בקבר, ומדפיס ועולה ספרי מקדשי השם, המכיל דבריהם של הקדושים הי"ד, וגם הגהות וביאורים מכת"ה, למטרה זו הציע הנפקד ליתן האלף דולר על הוצאות הדפוס, יען שממקום קדוש בא ולמקום קדוש יהלכון. וכת"ה מסתפק ומפקפק אי יאות לעשות כן, וגם אם כת"ה מותר לקבלם מיידו לתכלית זה, ומבקש לחוות הנלפע"ד בהלכה זו.

שאלה זו נוגע להרבה אנשים כידוע, שמונחים תחת ידם פקדונות הרבה מאנשים שנאבדו זכרם מהם ומיורשיהם, מה לעשות בפקדונות האלו, שלא למעול מעל בממון אחרים ושאלה זו צריכה ברור על פי ההלכה.

... וביש"ש ב"ק פ"ט ס' נ"ט מבאר כל הענין בארוכה, דלשיטת הרמב"ם פ"ח מגזילה, מובא במחבר חו"מ ס' שס"ז, הממון באמת שייך לו לעצמו בתורת יורש, רק בכדי לקיים מצות השבה סגי אף כשיתן לבע"ח בהלואתו, הואיל ויצאה הגזלה מתחת ידו נפטר, ולדידי אף כשיתן לאחר במתנה, רק דצריך לומר זה גזל אבי, והיש"ש פוסק כרש"י, דלא נפטר רק כשיתן הירושה שלו לאחיו ולהקרוב קרוב יותר, ובע"ח באין ונוטלין, וכ"ז שלא נתן הגזילה לקרוב קרוב קודם לא יצא ידי השבה, רק אם אינו מוצא יורש לאביו (כלשון רש"י, דנשמע שהוא במרחקים ולא נודע לנו, עי' סמ"ע ס' שס"ז ס"ק ט"ו) אזי יתן לארנקי של צדקה ובזה יצא ידי השבה, ודוקא במצות צדקה ולא בענין אחר - חזינן דבזה שנותן לצדקה מקיים מצות השבה, אף שנשבע והודה ומחויב לחזור עליו אף למדי וצריך לתתנו רק לקרוב קרוב קודם, מ"מ כשאינו נמצא הקרוב לפנינו סגי בזה שנותן לארנקי של צדקה לקיים מצות השבה, א"כ ה"ה בני"ד, דהא לו לעצמו ודאי אינו שייך, רק לאיזה קרוב שלא נודע לנו, בזה שנותן לארנקי של צדקה יצא ידי חובתו. ובני"ד פשיטא, דאף להרמב"ם לא סגי כשיתן לבע"ח בהלואתו כיון דהפקדון אין שייך לו כלל וכלל, רק בגזל לאביו דבאמת הוא היורש ורק לקיים מצות השבה ס"ל לרמב"ם דסגי בזה שמוציא הפקדון מתחת ידו, וזה ברור. ומשיטת רש"י ויש"ש נשמע דאף דלדידהו לא מקיים מצות השבה רק כשנותן הפקדון להקרוב קרוב קודם, מ"מ כשלא נודע לנו הקרוב סגי בארנקי של צדקה - וממילא נשמע דבני"ד, דלכ"ע פשיטא דלא סגי עד שיתן הפקדון ליד היורש הראוי, כשלא נמצא לפנינו היורש הראוי, ג"כ סגי בארנקי של צדקה דזה הוי כמו ליד היורש הראוי, כיון שלא נמצא לפנינו.

13 בית חדש על חו"מ סימן רעה (ד)

שאלה לא"א הרא"ש וכו' עד דמחיים לא חל שעבוד זה שאם בא בעל חוב כו'. פירוש לא מביא ראיה מבעל חוב אלא להוכיח דשעבוד קבורתו לא חל על נכסי המת מחיים דאם היה חל מחיים היה שעבוד שניהם בשוה ולא היה בעל חוב זוכה בכל נכסיו בחובו אלא במחצה נכסיו בלבד ואידך מחצה לקבורה אלא ודאי לא חל שעבוד קבורה על נכסיו מחיים וכן דן מהר"ם, וכיון דלא חל מחיים ובמיתתו נסתלק רשות הגר מנכסיו ונעשו הפקר כל הקודם בהן זכה ואינו מחוייב בקבורתו יותר מכל ישראל, זאת היא דעת הרב:

... לכן נלפע"ד שורש הדין שיקברוהו תחלה ואחר כך יבזבזו איש לו ואם קדמו ובזבזו יקברוהו המבזבזים וכל אחד מהם יתן כפי החשבון שבזבזו איש לו. כן נראה לו: